

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Н. В. Пилипенко

Анотація. На основі аналізу теоретичних джерел уточнено поняття «естетична культура особистості», «естетична культура».

В статті визначено педагогічні умови формування естетичної культури майбутніх учителів початкової школи: створення позитивної особистісної мотивації на підвищення рівня естетичної культури як складової професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів; модифікація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, щодо його спрямованості на системний розвиток естетичної свідомості, естетичних переживань та формування досвіду естетичної діяльності; використання системи інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують ефективний розвиток естетичної культури майбутнього вчителя початкових класів, його готовність до оптимального впровадження набутого досвіду художньо-естетичної діяльності в освітній процес початкової школи.

***Ключові слова:** умови, педагогічні умови, естетична культура, естетична культура особистості, критерії, технологія, педагогічна технологія, інноваційні технології, модифікація змісту навчального матеріалу, педагогічні умови формування естетичної культури, майбутні учителі початкових класів.*

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження нових освітніх стандартів в систему вищої педагогічної освіти, обґрунтування нових підходів до формування активної, відповідальної, творчо мислячої і висококультурної особистості майбутніх педагогів. Одним із важливих напрямів вивчення проблеми підвищення якості вищої педагогічної освіти є інтенсивний пошук педагогічних умов, що сприяють

становленню естетичної культури майбутнього вчителя початкових класів як вагової складової його професійної та особистісної культури.

Підтвердженням цього є основні напрями розвитку освіти, що визначені «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», Проектом Концепції розвитку освіти до 2025 року (2014), Законом України «Про вищу освіту» (2014), Законом України «Про освіту» (2016).

У сучасній науковій літературі представлено значний блок досліджень з філософсько-естетичного (Ю. Борєв, М. Киященко, В. Ядов), психологічного (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов) та педагогічного (О. Буров, М. Каган, Л. Коган, М. Лейзеров, А. Макаренко, Г. Пономарьова, В. Сухомлинський, Т. Танько тощо) аспектів проблеми.

Теоретичними передумовами розв'язання питань проблеми є результати досліджень з теорії та практики професійної підготовки майбутніх педагогів (О. Бабакіна, Н. Бібік, В. Гриньова, В. Євдокимов, І. Зязюн, О. Кузьміна, І. Прокопенко, В. Прошкін, О. Савченко, С. Харченко, Л. Хомич, Л. Цибулько); сучасні наукові підходи до обґрунтування змісту, форм та методів професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця початкової освіти (І. Богданова, Л. Кондрашова, О. Проскура, М. Роганова, С. Шпильов). Проблема розвитку естетичної культури вчителів початкових класів і сьогодні є актуальною, про що свідчать дисертаційні дослідження (С. Мельничук, О. Остряньська, Л. Подимова, В. Попова, Ю. Шаповал, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.), які наголошують на тому, що визначальним чинником її розв'язання є визначення та гармонійне поєднання відповідних педагогічних умов.

Узагальнення різних наукових поглядів і найбільш визнаних у сучасній науці концепцій із зазначеної проблеми дає підстави трактувати феномен естетичної культури як складову особистісно-професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми засвідчив про відсутність єдиних підходів щодо визначення поняття «естетична культура». Даний феномен тлумачиться, по-перше, як загальний потенціал, зовнішня та внутрішня форми культури, а не як самодостатній, автономний її розділ (М. Каган); по-друге, як сукупність засвоєних цінностей і результатів творчої діяльності людства, як процес споживання, поширення та творення естетичних цінностей (Н. Вітковська, Д. Єменський, О. Молчанюк, Г. Пономарьова).

Зазначене вище твердження покладено в основу робочого визначення поняття «естетична культура особистості». Дане поняття розуміється як системне утворення, що складається з елементів естетичної свідомості (ідеї, погляди, смаки, ідеали, естетичне сприйняття, поцінування, судження); естетичних почуттів та переживань; досвіду естетичної діяльності, які у своїй сукупності забезпечують розвиток естетичних здібностей, потреб і мотивів у сприйнятті та створенні естетичних цінностей. Розгляд естетичної культури як універсальної наукової категорії дозволяє стверджувати, що становлення естетичної культури є одним із значущих чинників усебічного розвитку особистості.

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування естетичної культури у майбутніх учителів початкових класів.

Професійній діяльності майбутнього педагогічного фахівця властиві специфічні особливості, та передбачаються особливі умови формування естетичної культури у майбутніх учителів початкових класів. Успіх та ефективність формування естетичної культури майбутніх учителів початкової школи залежить від сукупності адекватних принципів, функціональної спрямованості навчання, методів і прийомів, засобів та педагогічних умов, за яких буде організовано навчання.

На етапі реформування сучасної вищої школи в педагогічних дослідженнях, пов'язаних із проблемами вдосконалення функціонування

педагогічних систем і підвищення рівня ефективності освітнього процесу, одним із аспектів, що викликають найбільший інтерес, є створення, обґрунтування й перевірка педагогічних умов, за яких забезпечуватиметься успішність підготовки до майбутньої діяльності.

Питаннями визначення педагогічних умов у різних аспектах педагогічної науки займалися такі дослідники: В. Андреев, О. Белкін, В. Гриньова, О. Городиська, С. Золотухіна, Н. Кузьміна, О. Молчанюк, В. Нестеров, та інші. Аналіз поняття «умова» у філософському аспекті: умова – сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин), що необхідні для виникнення, існування або зміни даного об'єкту. Очевидно, що умова – філософська категорія, в якій відображаються універсальні відношення речей до тих факторів, завдяки яким вони виникають та існують. Завдяки наявності відповідних умов, властивостей речей переходять з ймовірного в дійсність. У словнику з освіти та педагогіки «умова» визначається як сукупність змінних природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, його поведінку; виховання й навчання, формування особистості [7, С. 36]. А. Семенова за В. Стасюк в словнику – довіднику з професійної педагогіки визначають «педагогічні умови» як обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [9, С. 9].

На підставі системного аналізу психолого-педагогічної, філософської, методичної та соціологічної літератури дає можливість розглядати категорію «умови» як складову будь-якого процесу, зокрема і процесу формування професійної естетики майбутніх учителів при вивченні спеціальних дисциплін. Науковці спеціально визначають термін «педагогічна умова» як певну обставину, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування й

розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [3, С. 42-43].

Із погляду О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [5, 238 с.].

В. Андреев уважав, що педагогічні умови – це результат «цілеспрямованого відбору, конструювання й запровадження елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення... цілей» [2, С. 1, 86].

Отже, вищезазначені вчені-дослідники визначили педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей, завдяки чому забезпечується успішне вирішення поставлених завдань або як функціональну залежність суттєвих компонентів педагогічного явища від комплексу об'єктів (речей, їх станів, процесів, взаємодій) у різному вираженні.

Загальною рисою всіх визначень цього поняття є спрямованість умов на вдосконалення взаємодії учасників педагогічного процесу при вирішенні конкретних дидактичних завдань.

Визначаючи суть педагогічних умов, зазначимо, що їх створюють педагоги, а фактори існують об'єктивно, незалежно від діяльності, тому суть педагогічних умов доцільно визначати поняттям обставини, а не факторами.

Отже, педагогічні умови – це обставини, якими певною мірою спрямовується розвиток педагогічного процесу. Можна погодитись із думкою про те, що педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності. Однак більш ґрунтовного розгляду потребує теза про те, що об'єктивні можливості матеріально-просторового середовища є педагогічними умовами. Із нашого погляду, не всі такі можливості є

педагогічними умовами, а тільки ті, які створюються саме педагогом і є продуктом його діяльності.

Спроба деяких авторів пов'язати педагогічні умови з закономірностями, із нашого погляду, є недоцільною. Із закономірностями, як відомо, пов'язані принципи, з принципами – правила. Усі ці наукові положення мають загальнопедагогічний характер.

У науково-педагогічній літературі можна прочитати твердження, що педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей; завдяки педагогічним умовам реалізуються компоненти технології.

Отже, педагогічні умови мають віддзеркалювати структуру готовності особистості, у нашому випадку – майбутніх учителів до діяльності за профільного навчання й охоплювати властиві технологією компоненти.

Специфіка педагогічних умов детермінована не лише суттю та змістом професійної підготовки майбутнього вчителя, а й особливостями профілізації сучасної освіти, що у свою чергу потребує нових підходів при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів. Завдання полягає в тому, щоб більш точно визначитись у потребах кадрів для профільного навчання з урахуванням особливостей регіону; формувати соціально значущі якості особистості у випускників закладів освіти; спрогнозувати ефективність запровадження різних моделей профільного навчання; визначити ефективність організаційно-методичних структур профільного навчання.

Проаналізувавши вищезазначене, можемо констатувати, що в залежності від способу впливу на освітній процес, педагогічні умови поділяються на зовнішні та внутрішні.

В. Жернов визначив, що зовнішні умови є продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища й реалізуються відповідними факторами. Під внутрішніми автор

визнає педагогічні умови, що є похідними завданнями відповідного педагогічного процесу та являють собою сукупність педагогічних заходів, що сприяють забезпеченню ефективного рішення цих завдань.

У педагогічних дослідженнях (В. Андрєєв, Ю. Бабанський, В. Беліков, А. Найн, С. Сальцева та ін.) розглядається загальнопедагогічний аспект поняття умов. Предметом відносини є педагогічне середовище, процес навчання, виховання й розвитку особистості.

Ефективність майбутньої професійної діяльності вчителя початкових класів залежить від багатьох чинників, в тому числі й рівня розвитку його естетичної культури, що передбачає: здатність вирішувати особистісні та професійні проблеми на основі естетичних критеріїв оцінки конкретних ситуацій, орієнтування в провідних естетичних цінностях та культурних домінантах сучасного світу, безперервність процесу набуття естетичного досвіду, освоєння та творення естетичних цінностей, широту естетичних інтересів, насиченість естетичних переживань, розвиненість естетичного смаку, потребу в естетичному саморозвитку.

Узагальнення підходів (системного, діяльнісного, культурологічного, особистісно-орієнтованого, творчого та компетентнісного) дозволило визначити *естетичну культуру майбутніх учителів початкових класів* як комплексне інтегративне утворення в цілісній професійній структурі особистості фахівця, що характеризується певним рівнем теоретичних естетико-педагогічних знань та умінь і є показником сформованості особистісних естетичних якостей, цінностей та переживань, умотивованої діяльності, які в комплексі зумовлюють готовність майбутнього фахівця до оптимального впровадження набутого досвіду художньо-естетичної діяльності в освітній процес початкової школи.

Вивчення та теоретичне узагальнення наукових засад (О. Буров, О. Дубасенюк, М. Каган, В. Попова) дозволило визначити в структурі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів необхідні

компоненти, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-рефлексивний, кожен з яких має свою специфіку відображення у відповідних показниках.

Аналіз теорії та практики професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів дозволив виявити та обґрунтувати педагогічні умови формування їхньої естетичної культури:

- створення позитивної особистісної мотивації на підвищення рівня естетичної культури як складової професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів;

- модифікація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, щодо його спрямованості на системний розвиток естетичної свідомості, естетичних переживань та формування досвіду естетичної діяльності;

- використання системи інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують ефективний розвиток естетичної культури майбутнього вчителя початкових класів, його готовність до оптимального впровадження набутого досвіду художньо-естетичної діяльності в освітній процес початкової школи.

Перша педагогічна умова полягає в необхідності створення позитивної особистісної мотивації на підвищення рівня естетичної культури, що зумовлює успішність протікання процесу підготовки майбутнього фахівця початкової школи. Прогнозованим результатом реалізації змісту зазначеної умови є формування здатності майбутнього фахівця системно й умотивовано набувати знань щодо естетичної культури, формування естетичного смаку та естетичних почуттів.

До об'єктивних чинників створення позитивної мотивації майбутніх учителів початкової школи належать: цільова, організаційно-змістова, методична забезпеченість освітнього процесу, який спрямовано на

зацікавленість студентів майбутньою професією та прагнення до досягнення успіху.

Друга педагогічна умова – модифікація змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, щодо його спрямованості на системний розвиток естетичної свідомості, естетичних переживань та формування досвіду естетичної діяльності – розглядається як процес і результат взаємодії елементів навчально-виховного процесу, які вступають у взаємозв'язок й утворюють нову цілісність, що має властивість системності.

Друга умова забезпечувала: оновлення змісту підготовки фахівця – майбутнього вчителя початкових класів, що спрямовано на засвоєння теоретико-практичних засад формування естетичної культури особистості; програмно-методичний супровід процесу формування естетичної культури майбутніх вчителів початкових класів; поглиблення змісту професійної освіти з урахуванням сучасних тенденцій соціально-культурного розвитку суспільства.

Наступна педагогічна умова – використання системи інноваційних педагогічних технологій, що забезпечують ефективний розвиток естетичної культури майбутнього вчителя початкових класів, його готовність до оптимального впровадження набутого досвіду художньо-естетичної діяльності в освітній процес початкової школи – розглядається як координація між навчальними дисциплінами різних циклів, між програмами та планами навчальної й організаційно-методичної роботи з професійної підготовки здобувачів вишу.

Означена умова передбачала розробку та впровадження спецкурсу «Естетична культура сучасного вчителя початкових класів», що актуалізує естетичну складову дисциплін загального та професійного циклів підготовки.

Третя умова забезпечувала: організацію конструктивної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу на різних етапах професійної підготовки; реалізацію в освітньому процесі особистісно-орієнтованих педагогічних

технологій, спрямованих на формування естетичної культури майбутніх учителів початкових класів; залучення студентів до науково-пошукової та науково-дослідницької діяльності естетико-педагогічного спрямування на різних етапах професійної підготовки.

Процес реалізації педагогічних умов має забезпечити ефективність формування естетичної культури майбутніх вчителів початкових класів на основі усвідомленого набуття студентами естетико-педагогічних знань, розвинення практичних умінь у галузі естетичної діяльності, формування мотивації до неї та розвитку особистісних якостей, що перетворюються в механізм продукування цих знань і вмінь в освітній процес початкової школи.

Проведений аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури засвідчив необхідність формування естетичної культури майбутніх учителів початкових класів і забезпечив теоретико-методологічну базу експериментального впровадження відповідних педагогічних умов.

Висновки. Таким чином, щоб визначити педагогічні умови формування естетичної культури майбутнього учителя початкових класів, необхідно виходити з урахування особливостей процесу формування естетичної культури та її складових.

Література

1. Алексюк А. М. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков [та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 336 с.
2. Андреев В. И. Педагогика : Учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. 2-е изд.. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – 600 с.
3. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В. И. Андреев. – М. : Высш. шк., 1981. – 240 с.

4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : стратегія проектування наук. стаття / І. Д. Бех // Вісник Житомирського держ. ун-тету ім. І. Франка. – 1999. – №3. – С.42-43.
5. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – №4. – С. 29-36.
6. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
7. Комісарова Т. В. Культуротворча діяльність учителя в умовах формування ціннісних орієнтирів сучасної школи / Т. В. Комісарова // Педагогічні інновації. – К., 1998. – С. 255 – 264.
8. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М. : Высш. шк., 2004. – 512 с.
9. Савченко О. Цілі і цінності реформування сучасної школи / О. Савченко // Шлях освіти. – 1997. – № 1. – С. 22.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Н. В. Пилипенко

Аннотация. На основе анализа теоретических источников уточнено понятие «эстетическая культура личности», «эстетическая культура».

В статье рассматриваются педагогические условия формирования эстетической культуры будущих учителей начальной школы есть: создание позитивной личностной мотивации на повышение уровня эстетической культуры как составной профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов; модификация содержания профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов, относительно его направленности на системное развитие эстетического сознания, эстетических переживаний и формирования опыта эстетической деятельности; использование системы инновационных педагогических технологий, которые обеспечивают эффективное развитие эстетической культуры будущего учителя начальных классов, его готовность к оптимальному внедрению приобретенного опыта художественно-эстетической деятельности в образовательный процесс начальной школы.

Ключевые слова: условия, педагогические условия, эстетическая культура, эстетическая культура личности, критерии, начальные классы, технология, педагогическая технология, инновационные технологии, модификация содержания учебного материала, педагогические условия формирования эстетической культуры, будущие учителя начальных классов.

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING AESTHETIC CULTURE OF FUTURE TEACHERS AT PRIMARY SCHOOL

N. Pylypenko

Abstract. Analyzing theoretical resources, the author specifies the following terms: «aesthetic culture of a personality», «aesthetic culture».

In the thesis, pedagogical conditions of forming aesthetic culture of future teachers at primary school are clarified: creating positive personal motivation for increasing the level of aesthetic culture as a component of professional competency of future teachers at primary school; modifying the content of professional training of future teachers at primary school, aiming at systematic development of aesthetic consciousness, aesthetic emotions and forming experiences of aesthetic activities; using a system of innovative pedagogical technologies to guarantee efficient development of aesthetic culture of future teachers at primary school, readiness to optimal implementation of gained experiences of art- aesthetic activities in educational process of primary school.

Key words: conditions, pedagogical conditions, aesthetic culture, aesthetic culture of a personality, criteria, technology, pedagogical technology, innovative technologies, modification of educational materials, pedagogical conditions of forming aesthetic culture, future teachers at primary school.

Пилипенко Наталія Володимирівна – викладач кафедри педагогіки та психології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. E-mail: nataliia88pylypenko@gmail.com

Pylypenko Nataliia Volodymyrivna – Lecturee of Pedagogy and Psychology of Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: nataliia88pylypenko@gmail.com